

تورک یوردی

تورک ادبیاتلری مرکز هییتی طرفندره نشر اولونور

جلد ۴

تشرین ثانی ۱۹۲۶

نومرو ۲۳

روسیه ده کی تورک جمهوریتلری

۷

باشقردستان

« ر . س . ف . س . ر » (یعنی روسیه) تشکله داخل اولوبده « مختار جمهوریت » عنوانی طاشییان تورک جمهوریتلرینک بری اولان « قازاقستان » جمهوریتندن « تورک یوردی » نك ۲۱ نجی صایسندە بحث ایتشدم . بو دفعه ینه بو قیل تورک جمهوریتلری زمره سندن اولان « باشقردستان » حقنده بر مقدار معلومات ویره جکم .

باشقرد یوردی - باشقردلر و باشقرد یوردی حقنده کی تاریخی خبرلر خایلی اسکی زمانلره مائدر . میلادی اون واون اوچنجی عصرک عرب و فرس مؤلفلری بوقومک بوکون یاشامقده اولدیغی طویراقلرده ، یعنی اورال طاعلغنک هر ایکی طرفنده ، ایدیل (وولغا) ، قاما (چولمان) ، طوبل نهرلری ایله جایق (اورال) نهرینک یوقاری مجرالری آراسنده کان اولکده یاشادیغی یازیورلر . باشقردلری آوروپالی مؤلف و سیاحارده ذکر ایدیورلر . مثلاً اون اوچنجی عصر سیاحی روبرو قویس ، ایدیل ایله جایق ایرماقلری آراسنه دوشن وقازان - بولغار یوردی ایله قومشو اولان اولککینی (پاسقاتیر) تسمیه ایدیور . بو ، (باشقیرییه - باشقردلق) دیمکدن باشقه بر شی دکلدر . میلادی ۱۲۴۵ سنه سنده قارا قورومه سیاحت ایدن راهب (پلانوقارپینی) باشقرد یوردینک قومان (قپچاق) یوردینک شمالنده بولوندیغی خبر ویریور . باشقردلرک بو اولککيه میلادی ۷ - ۱۰ نجی عصرلرده

یرله شدکلی تخمین اولونیور . باشقرد اولوسلرینک حدودی شرقده طوبل ، غربده قاما نهرلری ، شمالده شیمدیکی پهرم ولایتنه تابع اولان (قراسنا اوفیم) ، شادرین اویه زد (سانجاق) لری طوبراقلری اولدینی کی ، جنوبده بو حدودایدیل نهرینه یاقلاشیر وجایق نهرینه ایریشیدی ، که بو صوکنجی نهرک اوته طرفده قازاق - قیرغیز صحرالری باشلار .

۱۳ نجی عصرده شرقی آوروپانک سائر تورک قبیلهلری کی ، باشقردلرده آلتون اورداء حاکمیتی آلتنه دوشمشلر ، بودولت داغیلقدن صوکر اایسه غربی باشقردلر قازان ونوغای اوردالرینک ، شرقده کی (اورال طاعلغنک اوته طرفده کی) باشقردلرایسه سیبیریا اورداسنک نفوذی آلتنه کیرمشلردی . بونکله برابر باشقردلرک محلی ایشلرینی باشارمق ایچون هر زمان کندی آغاری - آق ساقللری بولونیوردی . موسقوفیلرک باشقرد یوردینی تصاحب ایتمه لری همان قازان دولتنک سقوطندن صوکر باشلامش وحتی ۱۵۷۹ سنه سنده باشقرد یوردینک اورتاسنده روسلر طرفدن اوقا قلعہ سی تأسیس اولومش اایسه ده ، اوزمانکی روس اداره سنک ماهیتی حقیه آکلادیقندن صوکر باشقردلر ، کندی اولکهلرینه التجا ایدن قازانلی مهاجرلرله برلکده بویابانجی مستولیلر ایلہ تام بر بوجوق عصر آلدہ سلاح مجادله ایتشلردر . اون سکزنجی عصرک صوکلرینه (۱۷۷۴ سنه سنه) ده کین دوام ایتمش اولان بو مجادله تاریخی ، قانلی وقعه لر ، شانلی داستانلر ایلہ طولودر [۱] .

« باشقرد اولکہ سی » - ۳۰۰ سنه لک روس استعمار سیاستی ، ۱۵۰ سنه لک قانلی قیاملر وبونلردن دها بدتر اولان اعداملر وتغریبلر باشقرد یوردنده پک حزین ایزلر براقشدی : مملکته روس مهاجرلری طولمش ، روس شهر ، قبریقه واعمال لاتخانه لری قورولمش ، یرلی اهالی مرحمتسزجه یغما ایدلمش ، مدھش سفالت ایچنده سوروکلہ نمکه محکوم اولمش ، عددجه اکسیلمشدر . قهرمان ، قارا ساقال ،

[۱] باشقرد یوردنده وقعه کلن مجادله لر حقنده کافی معلومات آلتق ایچون بئم استانبولده طبع ایدیلن « قازان تورک لری » آدلی اثریمه مراجعت ایدلسون ، ۸۳ - ۸۶ ، ۹۲ - ۹۵ ، ۱۰۰ - ۱۰۸ ، ۱۱۷ - ۱۲۶ صحیفه لر .

یولداش، یولای، صلوات، باطرشاه و امثالک جصور همشهریلرینک اخلاقی حقنده بر روس مؤلفنک متهمکمانه یازدینی شو سوزلرینه باقکیز: « یاریم آج حالده، کونلرینی زحمت ایچنده کچیرمن، ازیلمش، قورقودلمش باشقردلرک اولکی سیالرینک بو کون یالکیز کولکەسی قالمشدر » [۱]. قازان و اورال تورکلرینک تورلوفلاکتلر یوزندن اکسیلمەسی یتیمورمش کی، اسکی روس حکومتی اونلری مختلف ولایتلره داغیتیق، پارچەلامق وەر، ولایتده، حتی سانجاقده اونلری ممکن اولدیقجه کوچک اقلیتلر حالنده بر اقمق هدفلرینی کوزاو کنده طوتمشدی و بالنتیجه صوک زمانلرده تورک عنصری یالکیز اوفا ولایتده (یعنی اصل باشقرد یوردینک مرکزنده) یوزده ۵۲ تشکیل ایدیوردی. « تورک عنصری » دیوروز، زیرا شیمیدی باشقردلقده اوتوران تورکلر یالکیز خالص یرلی باشقردلردن عبارت اولمایوب، اوراده بر چوق طیشاریدن کلش تورک مهاجر عنصرلری ده موجوددر. فی الحقیقه روس استیلاسندن صوکرا جریان ایدن حادثه لر، قازانلی تورکلرله باشقردلق تورکلرینک پک زیاده قاریشمه و قایناشمه لرینی موجب اونشدر و بو یوزدن اونلر، اخلاق و عادات، دیل، دین، حرث و مدنیت جهتلرندن بری برلرینه قوتلیجه تأثیر اجرا ایتیشلردر. اشته بو قایناشمه نتیجه سنده بونلر آراسنده مشترک بر مدنیت و مشترک ملی امللر ایشله نمشدی.

روسیه لیلره، بالخاصه غیر روسلره واسع امید افقلری آچان ۱۹۱۷ انقلابندن صوکرا، اصل باشقرد یوردنده تورک عنصرینک نسبت عددیەسی حالا اپی یوکسک اولدینی، باشقردلقده طوپراق و مهاجرت مسئله لرینک اصل قازان یوردنده کنه آیقیری ایدیکی کوزاو کنده طوتولارق، « باشقردلق اولکەسی » فکری اورتایه آتیلمشدی. « باشقرد اولکەسی » نک حدودلرینی تنبیت ایدن بر خریطەسی، اهالیسنک مقدارینی و اوراده یاشایان قوملرک نسبت عددیە لرینی کوسته رهن استایستیق جدوللری ده واردی. ۱۹۱۷ سنه سنک یازنده بو « اولکە » یی بالفعل تشکیل

[۱] « شرقی روسیه و غربی سیبریاده اسلام تأثیرینه معروض اولان غیر روسلر حقنده

ایتمکلهده اوغراشمغه باشلانيلمشیدی . صوکرالری روسیهده انکشاف ایدەن حادثەلر نتیجەسندە، بو تشکیلات باشقرد اولکەجیلرینک آرزو ایتدیکی بروادیدە جریان ایدەمەمش ، ایش ، مخالفلارلە حربی مصادمە یە قادار وارمش ، ۱۸ و ۱۹ سەلرندە باشقرد یوردی یە اوزاق ماضیدەکی کبی قانلی وقەلرە صحنە اولمشدر . نهایت ، ۱۹۱۹ سەسنک ایلک بهارندە باشقرد اولکەجیلری ، سوویەت حکومتیلە صلح عقد ایتمکە مجبور اولمشلر وسوویەتلر طرفنە کچمشلردر . شوکوندن اعتباراً ، « باشقرد اولکەسی » ، « مختاریتلی باشقرد سوسیالیست ، سوویەت جهوریتی » اولارق اعلان ایدلمشدر .

« باشقردستانە جهوریتی - خریطەسی ذکی ولیدی بک واونک قولداشلری طرفندن چیزیلن « باشقرد اولکەسی » ، بوتون تاریخی باشقرد یوردینی احتوا ایتمیوردی . وبوندن دولایی « کوچوک باشقردستان » تسمیە اولونویوردی . بو اولکە سابق اوقا ، اورنبورغ ، پەرم وصامارا ولایتلرینک اک فضلە تورکلرلە مسکون قسملرندن یاییلمشیدی ویکی اولکەدە یوزدە ۵۵ - ۶۰ تورک عنصری بولونویور ومساحۂ سطحیەسی دە ۹۰۵۴۵ چاغیرم مربعی (تقریباً ۷۹۵۶۰ کیلومترە مربعی) ایدی . بو اولکەدە عصری معناسیلە هیچ بر شہر بولونمیوردی ، چونکە شہرلرک اکثر اہالیسی روسلر اولدیغندن ، یکی اولکە یە تک بر شہر آلنە بیلە مملکتدە تورک عنصرینک نسبت عددیەسی اکیسلەجکدی . بر مملکت مرکز شہرسز اداره ایدیلەمەدیگندن ، باشقرد حکومتی ابتدا اولکە حدودلرینک خارجندە بولونان اورنبورغدە . صوکرالری (اولکە ، جهوریتە چەویرلیدکن صوکرادە) عینی وضعیتدە بولونان استەرلی تاماق شہرندە اووترمغە مجبور اولمشدر . « کوچوک باشقردستان جهوریتی » نک بوتون نفوسی ۱۹۲۰ سەسندە ۱۲۵۹۰۵۹ کیشیدن عبارتدی [۱] . قورولماسی ۱۹۲۰ سەسی مایسندە اعلان ایدیلن تاتارستان (قازان) جهوریتی ایلە باشقردستان جهوریتی آراسندە اسکی اوقا ولایتک بقیەسندن (کوچولمش بر شکلندن) عبارت اولان اوقا ولایتی بولونویوردی . ۱۹۲۲ سەسی

[۱] Annuaire statistique, Moseou, 1922, livraison 1.

اورتاسنده نشر ایدیلن پر « ده کرمت » (قانون) ایله اوقا ولایتی الفنا ایدیلهرک باشقرد جمهوریتنه الحاق اولونمش و جمهوریتک مرکزی ده سابق قضا مرکزی اولان استهرلی شهرندن ، سابق ولایت مرکزی اولان (اوقا) شهرینه نقل ایتمشدر. دیمک بوکون باشقردستان ایله قازان جمهوریتلری بیتشیکدرلر . (خریطه لری قازان جمهوریتی حقنده کی مقاله ایله برلکده عرض ایدیله جکدر) . شیمدی بویومش اولان باشقرد جمهوریتک مساحه سطحیه سی ۱۳۵۵۶۸ چاغیرم مربعدن عبارت اولوب نفوسی ده ۱۹۹۹۵۵۹ کیشیدن عبارتدر [۱] . دیمک مساحه سطحیه اعتباریله همان همان چه قو-اسلواقیایه (۱۴۱ بیك کیلومتره مربعی) معادل اولدینی حالده ، نفوسی نه ستونیانککندن (۱۸۰۰۰۰۰) پک آ ز فضلهدر . مذکور ایکی میلیونه قریب اهلینک ۱۵۵۲۱۸۹ ی تورکلر (یوزده ۵۱،۷۲) ، ۱۰۲۰۲۶۹ ی ویلکوروسلر (یوزده ۳۴،۳۵) ، کری قالان یوزده ۱۳،۹۲ سی ده ۱۲ تورلو مختلف ملت عاندر . مساحه سطحیه سی آنجه کنیش اولیان بو « جمهوریت » ک طوپراقلرنده ۱۴ تورلو قوم یاشایورسه ده بویوک روسلردن باشقه لری پک جزئی مقدارده درلر و تورکلر اوراده هر حالده اکثریت مطلقه یی حائزدرلر . جمهوریت ، شرق و شمال شرقی طرفلرنده چیله بی ، یکاته رینبورغ ، پهرم ولایتلریله ، غربده و جنوب غربیده صامار ، اورنبورغ ولایتلریله سنورداش اولوب ، شمالده قازان تورک جمهوریتی ، جنوبده ایسه قازاقستان تورک جمهوریتی ایله همحدوددر .

باشقردلرک منشأی - باشقردلرک منشأی حقنده اتنولوژی ادبیاتنده مختلف نقطه نظرلر وارددر . برچوق عالملر باشقردلرک منشأجه فین اولدیغنه ذاهیدرلر . پروفیسور خوالسیون ، باشقردلرک فین - اوغر زمره سنک بر دالی اولان واغول قبیله سندن نشأت ایتدیکنی ایلری سورویور [۲] . بوقومک عن اصل موغول اولدیغنی ادعا ایدنلرده وارددر . فقط بوقومک اتنوگرافی ، معیشی و حتی بشری (آنترو-

[۱] ص. آتناغولوف : « باشقریه » (روسجه) ، موسقووا ، سنه ۱۹۲۵ .

[۲] « ابن داسته خبرلری » (عربجه متن و روسجه شرحلر) ، پترسبورغ ، سنه

بولوژیک) خاصه لری بوتون بوادعالری جرح ایتمکده در . اونجی عصر میلادینک عرب سیاحلری، از جمله ابن فضلان باشقردلرک تورکلردن اولدینغی تصیریخ ایدیور [۳]. اسکی مؤلفلرک اتنوغرافیایه دائر فکرلرینه بویوک بر قیمت ویرلمه سه بیله ، سائر ملی خاصه لرک موجودیتله تأکید ایدیلنجه اوفکرلر تاریخی بر حجت ماهیتی آلیرلر . ملی خاصه لر ایچنده صارصیلماز بر عنصرده لساندر . بر قوم نه کبی سیاسی و دینی تقلبلره معروض اولور ایسه اولسون، تماماً منقرض اولمادن یا خود باشقه بر قوم طرفندن تمثیل ایدیلهدن لسانندن آریلماز . بوکون باشقرد قومی تورکجه قونوشدیغندن، بزاونی، تاریخی خبرلرده مطابق اولمق اوزره ، تورک عدايتمکده تماماً حقیقی . باشقردلرک اعتیادات و عادتلریده اونلرک تورک اولدیقلرینه شهادت ایدر . معلوم اولدینغی وجهله ، ساده جه ابتدائی قوملرده دکل ، مدنی قوملرده ملی اعتیاد و عادتلرک ثابت و دوامی اولورلر . اونجی عصرده باشقردالبسه لری، اورالرده کی سائر تورک قوملری (بولغار، قازار ، په چنه غ و سائر) البسه لرینه مشابه اولدینغی عرب مؤلفلری قید ایدیورلر . یماک ایچمک مسئله سینه کلنجه ، تورکلر، هر زمان آتانی سائر اتلره مرجع طوتارلردی، مشروبات ایچنده تورکلرک اک زیاده سودیکلری مشروب قیمیز اولوردی . باشقردلرده بز ، عینی حالی کوروپورز . تورکلر ، دائما ، مدور ، کچه چادیرلرده اوتورمنی سوه دلردی . باشقردلر ده صوک زمانلره قادار بوکبی چادیرلری بر اقامشاردی . باشقردلر آراسنده بک شایع اولان طوغان ایله آوجیلیق ایتمکده تورک عادتیدر .

بوتون بونلره علاوه ، اجرا اولونان آنتروپولوژیک مشاهدله باشقردلرک منشأجه تورک اولدیقلرینی نهائی صورتده اثبات ایتمشدر . کچن عصرک ۷۰ نجی ییللرنده دوکتور ن. مالیوف ، ۴۰ باشقردک آنتروپولوژیک جهتن اولچیلرینی آلمشدی . بونلرک اوتوزی « یالان » (صحرا) باشقردلرینه ، اونی اورمانلی باشقردلره منسوبدی . بوعالم کنديسنک تدقیقلرینی بیان ایله دیکدن صوکر : « بوراده ایراد ایدیلن اولچی نتیجه لری ، بکا قالیرسه ، باشقردلرک تشریحی خصوصیتلرجه تورک

[۳] « پترسبورغ علوم آقاده میسی میموارلری » سنه ۱۸۲۲ ، جلد ۷ ، صفیه ۶۲۱ .

قوملری زمره سینه منسوب اولدیقلرینی وبالخاصه تاتارلره (قازانلیره) یاقین طور-
دیقلرینی اثبات ایتیک ایچون کافی دلیلدلر [۱]. مختلف محللرده ۱۸۱ ارکک
باشقرد اوزرنده آنتروپولوژیک تدقیقات اجرا ایدن د. نیکولسکی ده باشقردلرک
آنتروپولوژیک جهتدن تورک قوملرینه منسوب اولدیقلرینی قید ایدیور [۲]. *

ایکی تورلو تیپ باشقرد واردد: یالان (صحرا) باشقردی اورتا بویلی، کنیش
یاصی یوزلو، یاصی بورونلو، چیقیق چکلی اولور. اورمان باشقردینک تیپی شو
طرزده در: بوی اوزونجه، بورون اگری، یوز بیضی و چیققدرد. هرایکی تپیک
مشترک صفتلری ایسه یوز رنگنک اسمر، کوزلرک طار، اکثریا سنجابی و کستانه
رنگلی، آلینک دوز و طار، قولاقلرک بویوکه، صاچلرک صیق و سیاهمی، صاقال
و بییق توکلرینک سیرهک اولماسیدر. قاقا طاسنک شکلی اعتباریله باشقردلر باصیق
باشلی (brochycephale) انسان جنسینه منسوبدر، لرکه بو حال اونلری فینلردن
اوزاقلاشدیرر و قازان تورکلرینه یاقلاشدیرر.

باشقردلرک عردی-انقلابدن اولکی روس مؤلفلری، هیچ برأصل واساسیز
باشقردلرک اضمحلاله طوغری سوروکه ندکلرینی ادعا ایدرلردی. بن بوخصوصده
ایکی منصف روس تتبعجیسنک فکرلرینی نقل ایده جکم. دوکتور مالییوف دورت
مختلف سنه نك احصائی معلوماتی ایراد ایتدیکدن سوکرا: «بورقلردن کورولیور، که
اقتصادی وضعیتک پک آغیر اولماسنه رغماً باشقردلرک تولداتی ایجه ایلریله مکده در.
بناءً علیه بعضیلری طرفندن ایلری سورولن، باشقردلرک اضمحلالی حقنده کی
فکرک خطا اولدینی ظاهر در» دیور [۳]. د. نیکولسکی ده، شانی رقلره استناداً
دیور، که، باشقردلرک طبیعی توره سی یوزده بره معادلدر. بوکا کوره، باشقردلرک

[۱] «قازان دارالفنونی یاننده کی طبیعات تتبعجیلری جمعیتنه مؤلفاتی» جلد ۵، کتاب
۵، صحیفه ۲۶.

[۲] اونک «باشقردلر» آدلی روسجه اثری (کتابک سوکنده کی استنتاجلرده)،
پترسبورغ، سنه ۱۸۹۹.

[۳] مذکور مؤلفاتده، جلد ۵، کتاب ۵، صحیفه ۲۸.

اضمحلالى حقنەدە حقنەدە كى فېكر دوغرى دكلدر ؛ يالكىز استعمارچىلر طرفندن مضايقه يە اوغرايان ياخود طوپراقسىز قالان كويليلر مستنادلر [۱] .

انقلابدن اولكى تقسيمات اداريه كوره ، باشقردلر اوقا ، اورنبورغ بهرم ، سامار وقسم او تىكه ولايتلرنده يشارلردى . اونلر ك اك چوق بولوندىنى يراوقا ولايتى ايدى ، كه بو ولايتك هيچ براويه زدى (سانجاغى) اونلردن خالى دكلدى . اورنبورغ ولايتكده بوتون اويه زدلرنده باشقردواردى . بهرم ولايتكده اونلر اوصى ، قراسند ، اوفيم ، شادرين ، يكانه رنبورغ اويه زلرنده ، سامار ولايتك ايسه بوكوله ، بوغو . روصلان ، بوزاولق ، نيقولا يوسق اويه زدلرنده يشارلردى . بوتون باشقردلر ك عددى بربوچوق ميلون قاداردى .

باشقردستانك طبيعى وهواسى - بو ، اوتە دنبرى ، ميليونلرجه هكتار منبت طوپراغى ، غايت كنىش اورمانلقلرى احتوا ايدەن غايت زنكىن وكوزەل براولكه ايدى . اورمانلرنده متنوع وحشى حيوانلر وقوشلر بولونويوردى ، واسع چاير وبايرلرى حسابسىز آت وقويون سورولرينه اوتلاق اولوردى . بوملكتك طوپراقلى زنكىن دەمير وباقىر معدنلرينى ، كنىش آلتون وقيمتلى طاشار ياتاقلىرىنى احتوا ايدىيوردى . مملكتك اوتە سنده بريسندە متعدد طوز كوللرى بولونويور ومختلف استقامتارده پك چوق ايرماقلر وچايلر آقاردى . طاغلق باشقردستانك نباتاتى ، صوك بهارك اركن ، ايلك بهارك كچ كلمه سە وقيشك صوئوق اولماسنه رغماً ، پك زنكىن ومتنوعدر . صحرا باشقردستانى حقنەدە عىنى فېكرى سويله يە بيليرز . وقتيله اولكه نك بوقسمى ده پك زنكىن اورمانلقلرى احتوا ايدىيور ايمش ، شيمدى بونلر ك يالكىز خاطرە سى قالمشدر . باشقردستان اورمانلرينك آغاچلىرى پك متنوعدر . اوراده اك چوق بولونان اكنه لى آغاچلر چام ، قارا چام وكوكناردىر . يابراقلى آغاچلردن بورالرده اك چوق بولونانلرى قاين ، اخلامور ، قارا آغاچ ، آچە آغاچ ايكي تورلو ميشه ، سو كود وقيزيل آغاچدر . چايلردن آهو طودى ، قوش كرازى ، ويشه ، خانم آلى ، يابانى قارطويى وسائره بولونور .

باشقردستان اورمانلرنده اك صیق تصادف ایدیلن وحشی حیوانلر طاوشان ایله قورددر. قوردلر بعضاً سورو سورو اولارق کزدرلر حیوان سورولرینه بویوک ضررلر ایراث ایدرلر. آیی ده باشقردلق اورمانلرنده دها بوسوتون بیتمه مشدر. بوندن ماعدا اوراده تیلکیلر، یابانی کچیلر، زهرداوالره، بورسوقلره، سانجابلره ونادراً سامورلره راست کلنیر. باشقردلق اورمانلرنده اتی ینیلیر قوشلردن ککلیکلر، یابانی خوروزلر وسائر، یرتیجی قوشلردن قارتاللر (بور کوتلر)، آق بابالر، طوغانلر، بایقوشلر، صونغورلر وسائر بولونور. صحرالرده ایسه اپی مقدارده طورنالره، تورخانلره، بیلدیرجینلره تصادف اولونور، اوللری دواداقلرده راست کلنیردی. اوتن قوشلردن بعضی محللرده بلبلره، هریرده صیغیرجق قوشلرینه، چالی بلبلرینه، اسپنوز قوشلرینه وسائره راست کلیرسکیز. کوللرده وایرماقلرده قوغولر، اوردکلر، باغرتلاقلر، قازلر، مارتیلر، بقاسلر وسائر بولونور. باشقردستانده، باخصوص، که اونک جنوب شرقی طرفنده کائن کوللر ونهرلرده متنوع بالیقلر پک مبدولدر.

اهالینک ایسه - کرمی - باشقرد یوردینک هم اورمان (طاغلق)، هم یالان (صحرا) قسمی طو پراق اعتبارله منبتدر و چیفتجیلکه پک زیاده الویریشلیدر. کنیش صحرالر و اورمانلقلرده یاشایان باشقردلر اسکی زمانلرده ا کینجیلک ایشنه اهمیت ویرمه مشلر. اسکی زمان باشقردلرینک باشلیجه مشغله لری طاوارجیلق، آوجیلق و ابتدائی اصوللره آریجیلق اولمشدر. روس استیلا سندن صوکر باشقردلر چیفتجیلکه اشتغاله باشلامسلر سده، آنلرده بومشغله پک یاواش ایلرله مشدر. مع مافیه صوک زمانلرده حیات و معیشت الجاسی یوزندن، یالکیز صحرا باشقردلری دکل، اورمان باشقردلری ده ا کینجیلکه ایجه اهمیت ویرمهک باشلامشلردر. باشقرد یوردنده چاودار، بوغدای، آریا، یولاف، داری، قارا بوغدای، نخود، پاتاس، کنویر و کتان اکدرلر. سائر تورک قبیله لری کبی، باشقردلرده سزه و اتجیلق ایله پک آنجه علاقه دار دکلدیلر. باشقردستانی صلاح آتئاغولوفک دیدیکنه کوره، حق پاتاس اکیهن باشقردلر بیله ا کسیک دکلدی [۱] لاخته، صوغان، طورپ،

پانجار کی شیلره باشقردلرده دکل ، باشقردستانده یاشایان قازانلیرده بیله نادراً راست کلنیردی . مع مافیہ روسیہ ده صوک ییللرده وقوعه کلن صارصینتی وده کیشکلکله ، قیتلق و ضرورت باشقردستانده کی تورکلری ده سبزه و اتجیلق ایله اوغراشمغه اجبار ایله . مشدر . باغچه جیلق ده باشقردستانده هیچ ده انکشاف ایتمه مشدر .

اسکی زمانلرده حیوان بسله مک (طاوارجیلق) ، باشقردک باشلیجه مکسبنی ، حیوان سورولری اونک ثروتی تشکیل ایدردی . صوک زمانلر ایسه ، بویورده طاوارجیلق محسوس برانخطاطه اوغرا مشدر . یوز - ایکی یوز آتی اولان باشقردلر حرب عمومیدن و انقلابلردن اقدم ده پک نادر دی . بویوزلی حیوانلرک مقداری ده آزالمشدی . اسکیدن اک فقیر باشقرد ، بوکون اک زنکین باشقردک مالک اولدینی مقدار دن فضله حیوانه مالک اولوردی ، حالبوکه بوکون ۲۰ - ۳۰ آتی بولونان باشقرد زنکین عد ایدیلیر . باشقردلر آتدن ماعدا اینک ، قویون ، کچی بسله لر . طاوارجیلق ، اساسی بر مشغله اولارق آنجاق (جلایر) (تامیان - قاتای) باشقردلرنده (یعنی اورال طاغلغنک ایچریلرنده ، اورمانلقلرده اوتوران باشقردلرده) قالمشدر . باشقه محللرده ایسه ، طاوارجیلق آنجاق ، چفتجیلکک یاردیمجیسی اولان بر مکسب صاییلیر . مشاهده ایدنلر باشقرد حیوانلرینک اوافق ، قوتسز و آتسز صویدن اولدینغی قید ایدیورلر . حیوانلرک نسلنی ایله شدیرمک ، حیوانک عددنن زیاده خاصه سنه اهمیت ویرمک فکرلری اوراده ده پک ده تعمیم ایتمه مشدر . باشقردستان تورکلری آراسنده قوشجیلق ده پک کریده در . باشقردلرک پک اسکی مشغله سی اولان آریجیلق دخی بویورده زمان و حیات ایله برابر ایلریله مه مشدی . مع مافیہ باشقرد اولکه سنده کی (اوقا) نک اخلامور چیچکندن طوبلانیلمش اولان پته کلی بالی هم نفیس قوقوسی ، هم فائق طادی ایله شهرت کسب ایتمشدی . باشقردلق اورمانلری پک زنکین اولدینغدن ، اورمان ایشلری ده اوراده ایجه ترقی ایتمشدر . فقط مملکتک اصل سکنه سی ، اورمان ایشلرینک اک آشاغیسی ، اک زحمتلیسی واک آرقازانجیلیسی ایله اشتغال ایدرلر . چونکه اوللری (اورال) ده کی

اورمانلىك اك بويۇك قىسمى ھۆكۈمەت، اعمالاتخانىە صاحىبلىرى، روس املاكدارلىرى
طرفىدىن ضبط ايدىلىشكە برابر، كراستەجىلىك، موبىلىيەجىلىك كېي بويۇك قازانچىلى
ايشارلە مشغول اولۇق ايچۇن محلى اھالىدە كافى سىرمايەدە يوقدى. سال يوزدىرىمك
ايشىندە عملەلك ايدەنلىك، آغاچدىن زفت، قطران، قارا ساقز چىقارمقلە، كومور
استىھصال ايتىمكە اوغراشانلىك ھان ھېسى باشقىردلردن اولويوردى .

ھىزلرە كلنچە باشقىردلر اك زىادە حيوان محصولاتى ايشلەمكە اشتغال ايدىرلر.
ترزى، قوندىرەجى، دەمىرچى، مارانغوز، طوغلەجى، باقىرچى كېي صناعتچىلر
باشقىردلردن ھان يوق كىيدىر. باشقىردستاندەكى ترزىلر، قوندىرەجىلر، قالپاچىلر،
قويۇمچىلر وساثرەنك اكثرى قازانلى تۈركلردندىرلر [۱].

فابرىقە صناعتنە كلنچە، اسكىدن روسىچە «زاوود» اسمىلە طائىلان اعمالاتخانىلر
باشقىردستانى استعمار وباشقىردلىرى ياغما ايتىمك يولندە بويۇك رول اوينا مشلردىر. باشقىرد
يوردىنك معدنلرە، مثلاً دەمىر معدننە، زنكىن اولان محللىرى روس استعمارچىلرى
طرفىدىن ضبط ايدىلەرلر، «زاوود» (اعمالاتخانىە) لر قورۇلمش واون بىكلرچە
ھكتار باشقىرد اورمان وبايرلىرى اكثراً نامشروع يوللر ايلە شو اعمالاتخانىلرە
الحاق ايدىلويۇر مشدر. بو اعمالاتخانىلردە چاليشمق ايچۇن روسىيەدىن كۈلە ھكىمىندە
اولان كرېستيان (كويۇل) لر كىتىلمش وبالنئىچە ھر اعمالاتخانىلرەك يانندە برر
بويۇك روس قىصبەسى وياخود شەرى ميدانە كلشدر. سوكرالىرى كۈندىن كۈنە
سفالته دوشن باشقىردلردە بو اعمالاتخانىلردە چاليشمغە مجبور اولمشلردىر. (جنوبى
اورال) ك دەمىر دوكن اعمالاتخانىلرەك اك بويۇك وفعال قىسمى (زلاتاۋوست
صناعى دائىرەسى) باشقىردستان جەھۇرىيەتنك طيشارىسندە قالمشدر. مع مافىيە، بىلورە-
تسقى، سىم، نەوزەن، قاغى، تىرلەن، آرخانغىلىسقى، بايماق ووسقىرىسىنسقى وساثرە
كېي بر چوق دەمىر دوكن اعمالاتخانىلرەك لارحالا دە باشقىردستان جەھۇرىيەتى داخلىندە درلر.
بۈندىن ماغدا باشقىردستاندە طوغلە، جام، صابون، كبرىت، دەرى، خالا، باغرىصاق،
كراستە فابرىقەلىرى وبرچوق بخار دكرمىلىرى واردىر. جنوبى اورالدا،

دیمک باشقردستان داخلنده، بر چوق آلتون اوجاقلری ده بولونویوردی . قابریقه
و اعمالاتخانه لرك ا کثری حصه داران شرکتلرینه عائد اولوب ، بونلره محلی اهلینک
اشتراکی همان یوق کییدر. آنجاق بعضی شرکتلرده قازان تورکلرندن تک توك
حصه دارلر بولونویور و برده (ویر خورال) ، (اورسق) قضاالرنده کی بعضی آلتون
اوجاقلری قازان تورکلرندن رامی اوغللرینه عائددی .

سید بطلال اوغلی

عبداللہ